

AGRÁRTÖRTÉNETI FÜZETEK

12.

A SZÓRHALMI LEGELTETÉSI TÁRSULAT TÖRTÉNETE

MOLITORISZ PÁL

Második kiadás

**Szarvas
2011**

AGRÁRTÖRTÉNETI FÜZETEK

12.

A SZÓRHALMI LEGELTETÉSI TÁRSULAT TÖRTÉNETE

Dr. Molitorisz Pál
városi vezető ügyész, helytörténész

Második kiadás

Sorozatszerkesztők:

Csengeri Erzsébet, főiskolai tanársegéd
Dr. Szitó János, nyugalmazott vízépítő mérnök

A 2005-ben megjelent 12. számú füzet második kiadása

Kiadja:

A Szent István Egyetem Víz- és Környezetgazdálkodási Kara, Szarvas
és a
Tessedik Öreggazdász Egyesület, Szarvas

Felelős kiadó:

Dr Puskás János, dékán és dr. Köhler Mihály, elnök

Nyomtatta a **DIGITÁLIS KALAMÁRIS**, Szarvason
Felelős vezető: Tatai László

Tisztelt Olvasó!

A nagy múltú intézmények sok olyan eseménnyel büszkélkedhetnek, amelyek önmagukban igazolják szükségességüket. A rövid múltú visszatekintők ezt fokozottan igyekeznek bizonyítani.

A szarvasi főiskola Tessedik Sámuel – 1780 és 1806 közötti munkájára építve – eszmei utódjának vallja magát. Tessedik ezen rövid idő alatt olyan alapokat épített, amelyeket az utókor büszkén érezhet magáénak.

A 20-as évek polgárosodó Magyarországa lehetővé tette az új gyökerek talajba-ereszkedését. Intézményünk második megalapítása (1927) óta fokozatos fejlődés szolgálta a friss eszmék megjelenését. Ennek elterjesztése csak komoly erőfeszítések árán valósulhatott meg.

Az agrártörténeti füzetekkel nagy tapasztalattal rendelkező kollégákat kívánunk megszólaltatni, akik olyan speciális ismeretekkel és gondolatokkal rendelkeznek, amelyek csak az övék és kapcsolódnak az általunk vallott eszmékhez.

Ez az oka, hogy a kéziratokat eredeti formájukban nyújtjuk át az Olvasónak, vállalva ezzel az esetleges elmarasztalásokat.

Semmi esetre sem kívánunk igazságszótók lenni a fennálló szakmai érdeklentétek megjelenésében. Vállalkozásunk az eredetiséget hivatott támogatni.

Szolgálni kívánjuk a magyar agrártársadalmat a lassan feledésbe merülő történetek megmentésével és megjelentetésével.

Kívánjuk, hogy ezen rövid írások segítségre legyenek múltunk megismeréséhez, elfogadva, hogy „csak annak a nemzetnek van jövője, amely azt múltjára építi”.

Ennek szellemében ajánljuk füzetünket és várjuk cselekvő segítségüket.

Dr. Ligetvári Ferenc

Tartalom

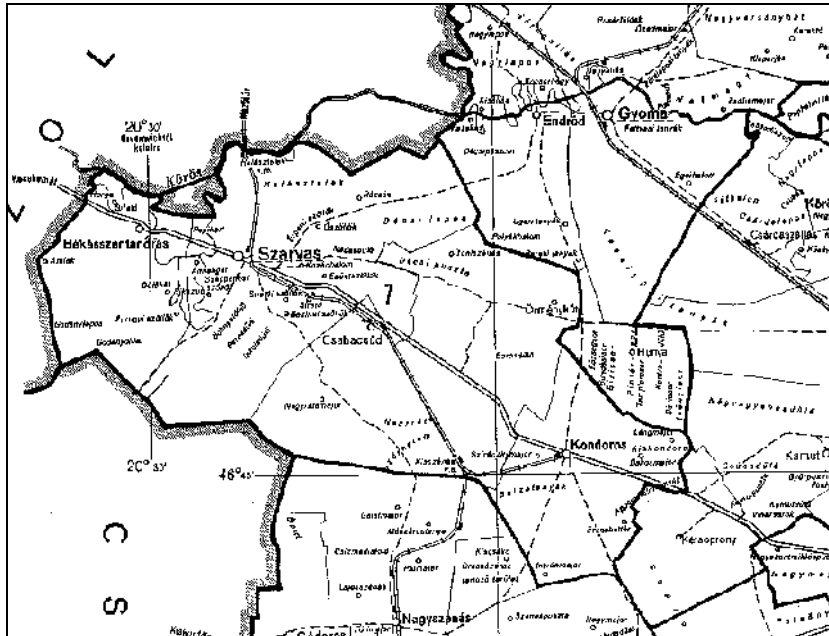
SZÓRHALOM	9
A PARCELLÁZÁSOK.....	10
A SZÓRHALMI LEGELŐ LEÍRÁSA	10
A TÁRSASÁG MEGALKULÁSA, SZERVEZETE.....	12
A TÁRSULAT MŰKÖDÉSE.....	14
EPILOGUS	19
A SZOROZAT EDDIG MEGJELENT KÖTETEI.....	26

...a gazdák életmódja jár a legközelebb a bölcs élethez, mert nekik a földdel van dolguk, amely sohasem tagadja meg a szolgálatot.

Cicero

SZÓRHALOM

Jelentéktelen, gazzal benőtt, alacsony, mintegy embermagasságú kunhalom a kisszénási vasútállomás közelében, attól délkeletre közvetlenül a vasúti sínek mellett. Anyagát jórészt elhordták, csak a középső része maradt meg, egy régi háromszögelési pont betonjelével.

1. ábra. Részlet Békés megye 1957. évi térképéből
(Kisszénás közelében Szórhalom)

A környékbeli tanyák lakói sem fekvését, sem nevét nem ismerik. E halomról kapta nevét a csabacsüdi határ délkeleti részén lévő legelő, a vasúttal párhuzamos dűlő, illetőleg a legelőn áthúzódó csatorna. Északi oldala Kardoshoz, a déli oldala Nagyszénáshoz tartozik, de közvetlen közelében van a csabacsüdi határ délkeleti, és a kondorosi határ nyugati sarokpontja is.

A Szórhalmom nevet írásban először 1743-ban említik,¹ nevét feltehetően a közelében elhullott állatok szőréről kapta.² Ezt a feltételezést látszik alátámasztani az is, hogy a Szórhalmi legelő és a Dögösnek nevezett határrész részben átfedi egymást.³

A PARCELLÁZÁSOK

A XIX. század utolsó harmadában Szarvas és a környékbeli települések határában korszakos változást hozott a nagyszabású parcellázás. A földéhes gazdatársadalom számára bűvös szóvá vált a jegyzés és az osztás.

A nagybirtok felparcellázását jelentős mértékben elősegítette hiteivel az 1868 óta működő Szarvasi Takarékpénztár. Nemcsak szántók, hanem legelő területek is kisbirtokosok kezére kerültek.

A sort a Szórhalmi legelő eladása nyitotta meg, 1881-ben 31 gazda megvásárolta a Batthyányaktól a 876 kh-as legelőt és a környező szántókat.⁴

1883-ban adta el az Inkey család a több mint 2000 holdas Kákai legelőt, ezt követte a Szénási legelő (1886), végül a Tóniszállási legelő (1890) eladása.

A szarvasi gazdák nem csak a szarvasi határ parcellázásában vettek részt, de nagyszámban jelentkeztek a Szórhalmi és a Nagyszénáshoz tartozó Szénási legelő vevőiként is.

A SZÓRHALMI LEGELŐ LEÍRÁSA

A szórhalmi legelő a csabacsüdi határ délkeleti részén helyezkedik el, közvetlenül mellette, tőle nyugatra fekszik a Lustig-féle legelő, de még a múlt század elején a Szórhalomtól északra eső kisszénási szántóterület is legelő volt.

A folyószabályozások, a vadvizek lecsapolása előtt a XIX. század közepéig a Szórhalmi legelő a keleti szélét képezte egy hatalmas – nagyságát tekintve a Hortobágygal vetélkedő – összefüggő pusztának, mely három megye határán terült el. A keleti, Békés megyei részét a Szórhalmi, a Nagyszénási, a Lustig-féle a Csabacsüdi és a Kákai legelő képezte, a nyugati, dél-nyugati szárnyán terültek el a Csongrád megyei Sárgahegyesi, Józsefszállási, Királtságai, Mucsiháti és Ecséri puszták, az északi szárny

¹ Haan Lajos: Regesták Békés Vármegye közgyűlési jegyzőkönyveiből, 1884. 83. oldal.

² Torda Lajos: Csabacsüd, Szarvas, 1984. 11. oldal.

³ Békés Vármegye közúti térképe, Budapest, 1918.

⁴ Ponyiczki Zoltán: Szarvas Város települése és építkezése, Budapest, 1911.

pedig Szolnok megyébe nyúlt át. A puszta szélén épültek fel a falvak és a városok.

Ha a Hármas-Körös megáradt, Káka-foknál kiöntött a pusztákra, s a mélyebben fekvő részeket elárasztotta, csak a magasabb fekvésű területek emelkedtek ki a hullámokból.

A Szórhalmi legelő egy tagban fekszik, melyet észak-nyugat – dél-kelet irányban a Szarvasról Orosházára vezető út szel ketté. Az orosházi út északi oldalára eső részt pedig ismét kettévágja az orosházi útra merőleges hajtó út (jelenleg már ez is betonút, a volt Szarvasi Állami Tangazdaság Csabacsüdi Kerületének hízómarha telepére vezet). A hajtó út végén, annak északi oldalán volt a társulati csószház, melynek lebontására a 80-as évek végén került sor.

A legelőnek Szarvastól való távolsága 18 km, Csabacsüdtől pedig 9 km.

A legelő talaja erősen kötött szürkeanyag, jóindulatú szikkel tarkázva. A gyeptemez vastagsága 5-7 cm. A feltalaj kevés meszet tartalmaz, általában sárga agyagba megy át, melyben nagy mennyiségű durva szemcséjű mésztalaj található.

A gyepezet az 1940-es évek elején a vizes esztendők következtében átalakult, az értékesebb fűvek helyét savanyú fűvek foglalták el. A vizes területeken nagy mennyiségben volt található nádképző csenkesz, réti ecsetpázsit és tarackos tippan, szikesebb részeken pedig a veresnadrág csenkesz. Gyomnövény a rendszeres gyomirtás következtében alig található a legelőn, szórványosan katáng, pitypang, lajtorjás túske, kutyatej, plantágó félek fordulnak elő.

Két kis akácligete a magas vízállás következtében részben elpusztult (az egyik akác maradványa a hajtó út északi oldalán még ma is meg van).

A jószágok vízellátása 5 bővizű gémes kúttal (3 fűrt, 2 ásott) volt biztosítva, melyek az egyes szakaszok közepén fekszenek. (A fenti adatok az Alföldi Zöldmező Szövetség 1943. évi felméréséből származnak.)

A TÁRSASÁG MEGALKULÁSA, SZERVEZETE

2. ábra. A szórhalmi pusztán (1930 körül)

Bal oldalon Kasik Pál és felesége, a konyhó előtt Skorka Györgyné, lóháton Laluska János (Mihájlovics Honoria szarvasi fényképész felvétele)

A Szórhalmi legelő parcellázása, illetőleg eladása idején a békésszentandrási határhoz tartozó Csabacsüd-pusztá részét képezte. Már a terület megvételekor 1881-ben a gazdák elhatározták, hogy a legelőterületet nem osztják fel, azt közös legelőként fogják használni.

A Társulat formális megalakítására csak 1910. november 20. napján került sor Szarvason, közel 30 éven át a legelő tulajdonosai intézményes jogi rendezés nélkül, közösen használták az osztatlan legelőt. (Röviddel a Társulat megalakulása után az 1913. évi X. törvénycikk a társulatok alakítását a legtöbb esetben kötelezővé is tette.)

A „Szórhalmi birtokosság” alapszabályai megállapítják, hogy a társulathoz semmiféle belépési nyilatkozat nem szükséges, a legelő valamely eszmei hányadrésze tulajdonjogának megszerzése létrehozza a tagsági viszonyt. A tagok hányadaikat szabadon elidegeníthették, megterhelhették, de csak az alapszabály keretei között használhatták.

A Társulat legfőbb testülete a közgyűlés volt, melyen a tagok szavazati jogukat a tulajdonjoguk nagyságához igazodóan gyakorolhatták.

A Társulat ügyeinek intézését a közgyűlés által választott 12 tagú választmány és a tisztségviselők végezték. A Társulat tisztségviselői voltak az

elnök, az alelnök, a pénztárnok és a pusztagazdák, ezen utóbbiakat a fiatalabb gazdák közül választották meg, feladatuk volt a pásztorokra, a legeltetésre, a közös gazdálkodásra való felügyelet. Mind a választmány, mind pedig a tisztségviselők megbízása egy naptári évre szólt.

A legeltetési társulatok elnökei gyakran Szarvas neves közéleti személyiségei, vagy tekintélyes gazdái voltak. Pl. a Nagyszénási Legeltetési Társulat elnöke a 30-as években *dr. Haviár Gyula* kir. közjegyző, kormányfőtanácsos volt, vagy a Kákai Legeltetési Társulat elnöke *Tepliczky János* mérnök, képviselő-testületi tag, a Kisgazda Párt szarvasi szervezetének elnöke, az ideiglenes Nemzetgyűlés képviselője volt.

A Szórhalmi Legeltetési Társulat első elnöke *dr. Mázor Elemér* volt, aki 1869-ben született Szarvason, középiskoláit a Szarvasi Ev. Főgimnáziumban végezte, majd a Budapesti Egyetemen jogi doktorátust szerzett. Mint fiatal ügyvéd részt vett Szarvas minden társadalmi és egyházi mozgalmában. Elnöke volt a helyi munkapártnak, évtizedeken át tagja volt a Vármege Törvényhatósági Bizottságának és a községi képviselő-testületnek. Ügyésze, majd felügyelője volt a Békési Ev. Egyházmegyének. Egy alkalommal felkínálták neki a főispáni széket is, azonban e megtiszteltetést elhárította magától.⁵ 1939-ben hunyt el Budapesten.

Rendelkezésünkre állnak a Szórhalmi Legeltetési Társulat egyik elnökének és pénztárosának adatai, kik az 1930-as években töltötték be tisztségüket.

A Legeltetési Társulat elnöke *Lustyik Pál* 1865-ben született (felesége Janurik Mária), 1908-ban lett önálló, 128 holdnyi örökségét 231 kh-ra gyarapította. Célszerű, szakértő gazdálkodással jó hírnevet szerzett birtokának. Tagja volt a Szarvasi Hitelbank Rt. Igazgatóságának,⁶ 1945-ben hunyt el.

Kiss György pénztárnok kondorosi földbirtokos Szarvason, 1889-ben született (felesége Janurik Judit), 1911 óta önálló gazda. 60 holdas birtokkal rendelkezett.⁷

A legelő hasznosítását az 1911. július 11. napján jóváhagyott Legelőrendtartás szabályozta. Előírta, hogy évenként el kell készíteni, és közzé kell tenni a legelőbirtokosok névjegyzékét. Valamennyi tag tulajdoni hányada arányában legeltethetett, vagy engedhette át legeltetési jogát bérbeadás útján.

A legeltetési jog alapegysége a palieta (paljeta) volt. (47 kishold, 1100 négyszögöllel számítva), melyen 18 db számos jószág legeltethetett. Számos jószágnak minősült egy db felnőtt ló, vagy szarvasmarha, illetve két db, egy

⁵ Szarvasi Hírlap 1929. december 22-i szám, 19. oldal.

⁶ Békés Vármege. Szerk.: Márkus György, Budapest, 1936.

⁷ Ugyanitt 612. oldal

éven aluli csikó, vagy borjú. Gyakran használt egység volt még a két kishold nagyságú járás is.

A legelőre csak ló vagy szarvasmarha volt kihajtható, egyéb állat nem.

A legeltetés csak ménesben és a közös csordákban folyhatott, külön csordában a két évesnél idősebb tehének a bikákkal, külön csordában pedig a két évesnél fiatalabb borjúk (szüz gulya).

Ezen túlmenően a Legelőrendtartás rendelkezett a határjelekről, a gyomirtás szabályairól, az itatókról, stb.

A TÁRSULAT MŰKÖDÉSE

A Társulat működését a közvetlen demokrácia jellemezte. Szinte valamennyi jelentősebb kérdésben a közgyűlés döntött. A 30-as évek elején (az 1910 és 1930 közötti jegyzőkönyvek nem állnak rendelkezésünkre) évi 1-2 közgyűlést, illetőleg 1-2 választmányi ülést tartottak, majd a 30-as évek közepétől a testületi élet megélénkült, évente 4-10 alkalommal ült össze a közgyűlés és valamivel kevesebb esetben a választmány.

Az üléseket Szarvason a Gazdakörben (Szabadság u. 15. szám alatti ingatlan, jelenleg lakótelep áll a helyén) tartották.

A közgyűlések visszatérő témája volt az év eleji tisztségviselő választásokon túlmenően a kihajtás, majd a kaszálás időpontjának meghatározása, melyeket mindig megelőzött a „legelőnézés” és a „fűnézés”.

A kihajtás általában május első napjaira esett, leggyakrabban szombatra tűzték ki, a jószágok átvételét a közgyűlés által kirendelt bizottság végezte, külön a ménesnél, valamint a tehéngulyánál és az ökörcsordánál.

Túlajtás esetén – ha valamely tag több állatot hajtott ki, mint amire jogosult volt – a bérleti díjnak megfelelő összegben túl bírságot is fizettek.

Gyakori téma volt a közgyűléseken a tenyészbikák beszerzése (főleg a kondorosi Geist uradalomból) illetőleg az eladásukról szóló döntés, ha bikát selejtezni kellett, vagy hamissá, szeszélyessé vált, valamint a bikapénz (a fedeztetési díj) megállapítása.

A társulat az adót negyedévenként fizette, oly módon, hogy esetenként bevételeiből fedezték, vagy megállapították a tagok által fizetendő összeget palietánként.

A Társulat gazdálkodását a hagyományok tisztelete, a demokratizmus, a takarékoság, a körültekintés, a gyakorlatiasság és a természetben történő fizetés jellemezte.

A legelő kaszálását részesekkel végeztették, ugyancsak felesekkel műveltették a társulat mintegy 40 kh szántóját, melynek nagysága a 40-es évek végére legelőfeltörések következtében 63 kh-ra növekedett.

Valamely munka megrendelésekor mindig legalább két vállalkozótól kértek ajánlatot, s a kedvezőbbet fogadták el.

Az 1936. április 5-i közgyűlésen pl. a pénztárnok előterjesztette, hogy a Bulik-féle kút kiapadt, azt ki kellene tisztíttatni, vagy abban Norton kutat fúratni. Az utóbbi megoldás lenne a drágább, de eredményesebb. *Aradszki Mihály* békéscsabai kútmester 700 pengőért olyan kút fúrását vállalja, mely percenként 25-30 liter vizet ad, s a készpénzen felül a Társulat köteles a kútmester eszközeit Békéscsabáról el- és visszaszállítani.

Többen elleneztek e költséges megoldás választását, hivatkozva egyes tagok nehéz anyagi helyzetére.

Az elnök név szerinti szavazást rendelt el, majd a döntést a következő közgyűlésre halasztották, ahol a korábban jelen nem lévő tagok is szavazhattak, s a szavazatokat összesítve a kút fúrása mellett döntöttek. A közgyűlés ezt követően a kútmesterrel való részletes megállapodásra 4 tagú bizottságot küldött ki, bevásárolva abba az ellenzők hangadóját is.

Az Alföldi Zöldmező Szövetség – melynek tagja volt a Társulat is – 1943-ban részletes munkatervet készített a legelő jó karbantartásáról (pl. a legelő fásításáról, az állatok védelme céljából fedett, szerfás fészer építéséről stb.), melyet a Békés Vármegye Közigazgatási Bizottságának Gazdasági Albizottsága megküldött a Társulatnak. A Társulat közgyűlése 1944. január 9-én tárgyalta meg a munkatervet, az ülésen *Cs. Szabó Imre* járási gazdasági felügyelő is részt vett és meglehetősen szkeptikusan előadta, hogy korábban már tárgyalt ez ügyben a Társulat elnökével, aki tájékoztatta, hogy a Társulat nem hajlandó és nem is képes a nagyszabású munkálatok végrehajtására, fásítás esetén a fák megvédéséhez 8-10 pásztor kellene alkalmazni, az állatállomány számára 3-4 fedett karámra lenne szükség, mivel a legelőn 3-4 különböző falka van, egy-egy falkában kb. 150 db egyfajtájú jószággal. (Itt jegyzem meg, hogy a legeltetett állomány számáról pontos adataink nincsenek, egy adat szerint az 1932. évben a ménes létszáma a Szörhalmi legelőn 322 db volt.)⁸

A közgyűlés végül mindössze egy réthasogató beszerzéséről határozott, melynek költségéhez a maga részéről 250 pengővel volt hajlandó hozzájárulni, s a további költségek juttatása iránt egyidejűleg a Gazdasági Albizottságon keresztül előterjesztést tett a Magyar Királyi Földművelési Miniszterhez.

A közgyűlés az 1942. november 1-i ülésén az eltözegeedett „lapos” felgyújtásáról határozott.

A jogi jellegű ügyeket, pereket a Társulat ügyésze intézte. 1939-ig e tisztséget *dr. Gerő Oszkár* – maga is csabacsüdi birtokos –, majd ezt köve-

⁸ Dr. Domán Imre: Az én szarvasi tanyavilágom. Kézirat, 1983. 33. oldal

tően *dr. Dörnyei József* ügyvédek töltötték be, ők vezették a közgyűlés jegyzőkönyveit is.

A társulati állatorvosok *Déri Ármin*, *Medvegy Mihály* és *dr. Juhász Miklós* voltak 1930 és 1950 között.

Szintén visszatérő feladata volt a közgyűlésnek a felesekkel való szerződés megkötése, valamint a pásztor- és csőszfogadás.

3. ábra. *Kasik Pál* (jobbról)

Csak érdekességként jegyzem meg, hogy a feles haszonbérlekkel kötött szerződések robotról is rendelkeztek még a 40-es évek elején is, mely szerint a feles robot fejében köteles az elnök utasítása szerint mindennemű fuvar elvégezni a Társulatnak.

A pásztor- és csőszfogadás is évenként történt, előzetesen kérdést intéztek a közgyűléshez, hogy van-e kifogás a régi pásztorok vagy csősz ellen.

Híres pásztor volt *Kasik Pál* (1885–1975), aki több mint fél évszázadot töltött a Szőrhalmi legelőn. *Dr. Domán Imre* feljegyezte róla, hogy öregsége idején sem tudott elszakadni a pusztától. A legnagyobb hőségben sem vált meg megszokott fekete, zsíros kalapjától, fehér ingétől és papucsától. A csillagtalan, koromsötét

éjszakában sem tévedt el birodalmában, tudta, hogy most a marmancsokos részt tapossák, vagy a vörösnadrágos szik van a talpuk alatt. Még a Szent Mihály napi ködben is ki tudta kerülni a vízállásos tocsogókat. Szerette a lebbencslevest, az öreg tarhonyát és a paprikás krumplit sok szalonnával és kedvelte a pulikat.⁹

⁹ Dr. Domán Imre: Az én szarvasi tanyavilágom. Kézirat, 1983. 34. oldal.

A Társulat 1940-ben Kasik Pál pásztor kitüntetése iránt a következő előterjesztést tette a Földművelésügyi Miniszterhez.

*„Nagyméltóságú Miniszter Úr!
Kegyelmes Uram!*

Alulírott Legeltető Társulat azon tiszteletteljes kérelmünket terjesztjük elő, hogy Kasik Pál (nős Filyó Máriával) csabacsüdi lakos számadó csikóst kitüntetésre érdemesíteni kegyeskedjék.

Kasik Pál jelenleg 55 éves és már 12 éves kora óta – tehát már 43 éve – a 4 éves háborús katonai szolgálatát kivéve állandóan szolgálatunkban áll. Kezdetben bojtároskodott, 1906 óta már számadó gulyás, illetve csikós.

Ezen hosszú szolgálata alatt nevezett állandóan kifogástalanul, becsületesen és hűséggel látta el szolgálatát, s azzal úgy az állattartó gazdák, mint a Társulat vezetőségének mindenkor a legteljesebb megalégedését vívta ki. Hűséges szolgálatával példaképpül szolgált mindenki előtt.

Tisztelettel felemlítjük azt is, hogy nevezettnek az édesatyja is több mint 30 évig volt alkalmazottunk, s az öccse (Kasik János 1889–1967, – a szerző) is már 26 éve áll szolgálatunkban, a helyét és örökét pedig majdan fiai fogják átvenni, kik már csikósként mellette szolgáltak (Pál, sz.: 1914, János, sz.: 1919 – a szerző).

*A kitüntetésre ajánlott a háborúban, mint katona, a táborigazdarság-
hoz volt beosztva, 4 évig szolgált és szolgálati idejének legnagyobb részét
Szerbiában töltötte.”*

Valamennyi társulat életében jelentős esemény volt a legelő vásárlás 50 éves jubileumának megünneplése. Ennek előkészítése céljából a Társulat 1931. április 19-re tűzött ki közgyűlést. Sajnos semminemű adat nem maradt fenn a jubileumi ünnepség lefolyásáról, ugyanakkor rendelkezésükre áll a Nagyszénási Legeltetési Társulatnak a jubileumot előkészítő választmányi ülésének jegyzőkönyve, mely szerint a szintén 50 éves évforduló megtartása a nagyszénási legelőn 1936. május 20. napján került sor.

Az ünnepségre meghívást kapott a szomszédos Szörhalmi és a Kákai Legeltetési Társulat, dr. Schauer Gábor és dr. Kiss László szarvasi és orosházi főszolgabírák, a szarvasi, a csabacsüdi, a kondorosi és a nagyszénási községek előljárósága, a járási orvosok, Márky Jenő vármegyei és Reinhardt Béla járási felügyelők, dr. Tóth Pál szarvasi és dr. Lányi orosházi országgyűlési képviselők, a Szarvasi Gazdasági Tanintézet, a Gimnázium, a Tanítóképző, a polgári iskola igazgatói, a szarvasi Evangélikus Egyház lelkészei, a Gazdakör elnöke, a Társulat állatorvosa, a Szarvasi Járásbíró-

ság, Adóhivatal, a Posta és az Ármentesítő Társulat vezetői, a lapok tudósítói, *Borgulya Pál* volt szarvasi nemzetgyűlési képviselő és *Róth Béla* fényképész.

Kijelölték az asztalok, lócák, tálak, poharak beszerzőit, a kenyereseket, a szakácsokat, a kocsmárosokat, a kocsirendezőket és a vendégek ülésrendjének felelősét. Ünnepi beszédet *dr. Haviár Gyula* elnök mondott, a Társulat történetét pedig *Kapus Lajos* társulati jegyző ismertette.

Az ebéd birkapaprikás volt, 500 liter bort és 1000 liter szódát rendeltek. A jubileumi ünnepség előtt 1936. május 17-én megkoszorúzták a Legelő megvétele körül legtöbbet fáradozó *Kis Mihály* („aranykeresztes”) és *Janurik György* sírjait. Az ünnepségen a Szörhalmi Legeltetési Társulatot *Lustyik Pál* elnök, *Melis Mihály* alelnök és *Belopotocski György* pusztagazda képviselte. Az ünnepségen készült fényképek közül egyet kinagyítottak, s azt a Társulati tanyán helyezték el.

A fentiekhez hasonlóan ünnepelhetek a Szörhalmiak is, valószínűleg szerényebb körülmények között, figyelemmel a gazdasági válságra. A társulat gyakorolta területén a vadászati jogot is, évente rendszeresen vadászatot rendeztek, melyet vacsora követett.

A Vármegyei Alispáni Hivatal 1938. novemberében Nagyszénásra tárgyalásra hívta meg a Szörhalmi Társulatot az Orosházi út kikövezésével kapcsolatos területigény miatt, e célból ingyenes területátengedést kértek. A Társulat azonban – elismerve, hogy a gazdatársadalomnak nagy érdeke az útépités – nem járult hozzá az ingyenes területátadáshoz, mivel a tagok között sok a törpebirtokos, vannak kiskorúak is, s így az nem lenne méltányos.

Az útépitéssel kapcsolatban 1941 elején ismét helyszíni tárgyalást tartottak, melyről a pénztárnok 1941. március 9-én tájékoztatta a közgyűlést, mely szerint közel 5 kh lesz kisajátítva a Társulattól, négyszögölenként 50 fillérért, illetőleg az úttól 500 m-en belüli magántulajdonosok holdanként 50 fillért, 500 és 1000 m-es körzetben pedig 25 fillért tartoznak fizetni.

A Társulat belső adminisztrációját a pénztárnok végezte, tevékenységüket évente a közgyűlés által kiküldött számvizsgáló bizottság ellenőrizte.

Békés Vármegye Alispánja 1944. augusztus 25-én a Társulat pénz- és vagyonnevelésére vonatkozó vizsgálatot tartott, mely kifogásolta a pénztárnapló hiányosságait, az elnöki utalványozás elmaradását. Ugyanakkor megállapították, hogy a bikaistálló rendben van, a legelőt akác és kőris csemétékkel körülültették, megfelelően végzik a szakaszos legeltetést és a fektetéses trágyázást.

A háborús események, illetve a szovjet hadsereg bevonulása miatt 1944-ben júniusban tartották meg az utolsó közgyűlést. 1945 áprilisától azonban változatlan formában folyt tovább a Társulat működése. A front

átvonulása a Társulatot alig érintette. 1946 tavaszán a hadsereg 5-10 ha kaszálót vett igénybe, illetőleg egy kút a hadműveletek során tönkrement.

EPILÓGUS

A Társulatokat az új hatalom az adópolitika eszközével számolta fel. Ennek első jelei a „fordulat évében” 1948 augusztusában már jelentkeztek, a Társulat kénytelen volt a hátralékos tagokkal szemben egyre szigorúbban eljárni. Az 1948. december 19-i közgyűlésen megjelent *dr. Faragó Géza* pénzügyi főtanácsos, az Adóhivatal főnöke, aki „komoly szavakkal” hívta fel a tagságot adófizetési kötelezettségére, mert különben nem tudja „a fenyegető veszélyt elhárítani”.

4. ábra. Az utolsó pásztorgeneráció az 50-es években

Állnak: Medvegy Pál csabacsüdi tanácselnök, ismeretlen, Hraskó János és fia, Krasznai József, Pljesovszki István, Kasik Pál (1),

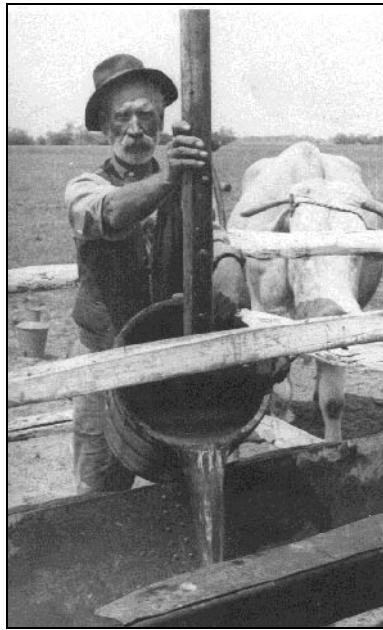
Guggol: Kasik János, Csicsely János, Palyó István, Kasik Pál (2),

Ülnek: ismeretlen, Hipszki János és fia

A Társulat megpróbált több bevételhez jutni a járások bérbeadásával, a korábban felesbe adott szántót házi kezelésbe vette, így 1949 elején még sikerült a Társulat juhállományát az árveréstől megmenteni. Az erőfeszítések azonban csak átmeneti eredményeket hoztak. A pénztáros 1949. augusztus 28-án tájékoztatta a rendkívüli közgyűlést, hogy Csabacsüd község

főjegyzője és gazdajegyzője beidézte elszámolás végett, bekérték a tagok névsorát, a legelő javítására tartalékolt és takarékbetétben elhelyezett 8400 Ft-ot nyugta ellenében átvették, s felhívták a Társulatot a hátralékos adó megfizetésére és a hatékonyabb gyomirtásra.

A pénztáros előadta, hogy az 1948. évi adóhátralékot kifizették, a folyó évi adóba két bikát, 6 anyajuhot és 2 bárányt már lefoglaltak, készpénzzel nem rendelkeznek. 1950. január 15-én a közgyűlés – engedve a régi beidegződésnek – még új vezetőséget választott, s január 22-re számvizsgálatot tűztek ki. Ezzel megszakadnak a társulati közgyűlések jegyzőkönyvei. A további eseményekről a Nagyszénási Legeltetési Társulat jegyzőkönyvéből tájékozódhatunk. E Társulat is adófizetési nehézségekkel küzdött. Megállapították, hogy a tagok nagy része nem képes a hátralékból ráeső részt meg-

5. ábra. A Szőrhalmi legelő a Legeltetési Bizottságok idején

Magyar Állam tulajdonába és a környékbeli települések (Kondoros, Csabacsüd, Szarvas) mezőgazdasági termelő szövetkezeti csoportjainak, illetve a Csabacsüdi Állami Gazdaság használatába, s a Legeltetési Bizottságok igazgatása alá került.

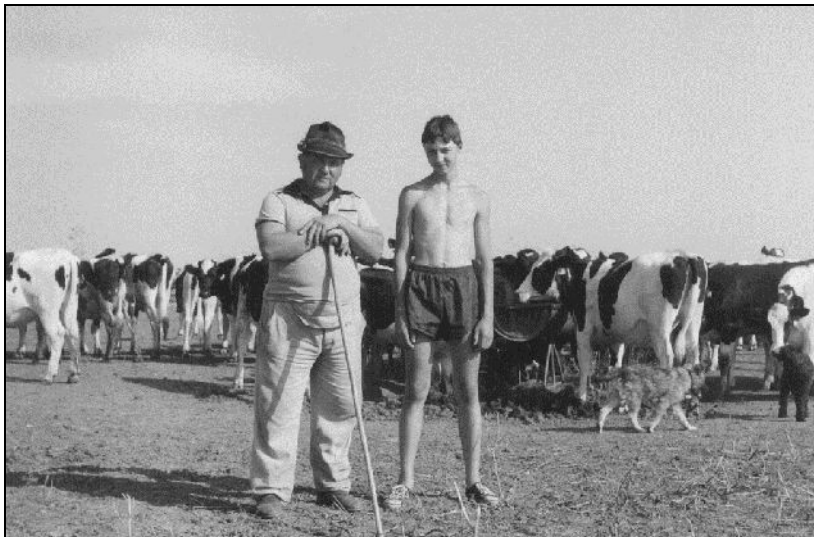
fizetni, a pénztáros indítványozta a legelőnek az Állam részére történő felajánlását, oly módon, hogy minden egyes tag telekkönyvi tulajdonát egyéenként felajánlja.

1950. január 15-re tűzték ki a Nagyszénási Legeltetési Társulat utolsó közgyűlését azzal, hogy a távolmaradást a felajánlás melletti nyilatkozatnak fogják tekinteni. Ezen utolsó közgyűlésen a pénztáros indítványozta a legelő Államnak történő felajánlását, azonnali birtokbaadással a kataszteri tiszta jövedelem 45-szörös szorzata ellenében.

A Szőrhalmi Legeltetési Társulat sorsa is hasonló módon teljesedett be. Az ingatlannyilvántartásból nem állapítható meg a Szőrhalmi legelő állami tulajdonba kerülésének pontos története, tény azonban, hogy a legelő az 1950-es évek elején a

Pontosabb adataink vannak a korabeli telekkönyvi nyilvántartásból a Tóniszállási legelő vonatkozásában, melyből megállapítható, hogy az 1950 év elejétől az adófelügyelőségek kimutatása alapján jelzálogjogok kerültek feltüntetésre a teherlapokon, a tulajdoni lapokon pedig lakonikus bejegyzések olvashatók: felajánlás jogcímén az Államkincstár javára bekebeleztek, „átszállás” jogcímén a Magyar Állam tulajdonába került, vagy az ingatlanok földrendezéskor táblába estek, végül egy „Meggzűnt” bélyegző került az iratokra.

Hasonló módon szűnt meg a Szórhalmi Legeltetési Társulat tagjainak is a tulajdonjoga, s az ekevas által nem érintett szűz legelő volt tulajdonosaira, mint tudjuk, igen nehéz idők következtek.

6. ábra. Holstein-fríz gulya a szórhalmi legelőn 1997-ben

Az elnökök, pénztárnokok és a pásztorok adatai

<i>Elnökök</i>	Dr. Mázor Elemér	1910 - ?
	Lustyik Pál	1930-1938
	Janurik János	1939-1948
	Melis Márton	1949
	Tóth Pál	1950
<i>Pénztárnokok</i>	Kiss György	1930-1938
	Kiszely György	1939-1942
	Belopotocski György	1943-1945
	Melis Márton	1946-1948
	Kovács P. János	1949-1950
<i>Pásztorok</i>	Kasik Pál gulyás, csikós, csordás	1906-1949
	Kasik János gulyás	1917-1946
	Alexa Pál, gulyás	1946
	Hanzó György, csikós	1947
	Adamik András, csikós	1948

Megjegyzés: Az 1910 és 1930 közötti adatok csak részben állnak rendelkezésünkre.

Kasik János gulyás 1941 évre szóló szerződése

Nevezett szerződés: 50, azaz Ötven pengő készpénz – 158, azaz: Egyszázötvennyolc véka búza (38 és ½ köből búza) – 72, azaz: hetvenkettő véka árpa (18 köből) 3 (1100 □ öles) hold szántó föld búza alá, – 3 (1100 □ öles) hold szántó föld pedig kukorica alá, – 3 (1100 □ öles) hold fűkaszáló, 6, azaz: Hat járás, 2 azaz: Kettő drb. öreg disznó és ennek szaporulatával legeltetési jog és 5 kocsi trágya.

Kötelessége:

Köteles a legeltetési idő alatt 3 embert és 1 gyermeket tartani bojtárként, köteles a kihajtás előtt a kutakat felszerelni, behajtás után azokat leszerelni, vályúkat és kunyhót behúztatni. – Három emberből egy a nyári vásárkor elküldhető.

Legeltetés beszorulásig tart, ami az időjárástól és állatok számától függ. Amikor a legelő jószágok száma 20 drb-ra lepad, a gulya szétverhető, amennyiben azonban kedvező időjárás folytán a legelő felújul, így tartozik a választmány határozatára a legeltetést újból megkezdeni. – Tartozik nevezett a beteg és férges állatokat gondozni, a hullákat eltakarítani, s a beteg jószág gazdáját azonnal értesíteni.

Pénztárnok és pusztagazda által kijelölt helyen és fűben tartozik legeltetni, ha ezt áthágta, minden egyes alkalommal 4 pengő pénzbüntetés kiszabható.

Az átvett jószágok meglétéért szavatol.

Végül köteles a csikóssal télen a gyűlések idejéről a tagokat felváltva értesíteni.

Ezen megállapodás felolvasás és megértelmezés után helybenhagyva aláíratott.

Szarvas, 1940. szeptember hó 8. napján

Előttünk, mint tanúk előtt.

Megjegyzés: A közgyűlés csak az 1941. augusztus 31-i ülésén rendelkezett a véka és a köből mértékegység helyett a *q* alkalmazásáról (*a szerző*).

Kimutatás

A Szörhalmi Legeltetési Társulat tagjairól, valamint legelőjárásuk mennyiségéről
1949

S.sz.	Név	Járások száma	S.sz.	Név	Járások száma
1.	Kiszely György	8	26.	Kiss Judit	9
2.	Dr. Dörnyei József	9	27.	Kondacs György	6
3.	Melis Mihály	5	28.	Piliszi János	9
4.	Sonkoly Márton	5	29.	Kita György	3
5.	Janurik János	9	30.	Tóth Mihály	7
6.	Kovács György	4 1/2	31.	Harsányi Sándorné	1
7.	Özv. Kiss Györgyné	4 1/2	32.	Buzás Jánosné	1
8.	Kepenyes János	7	33.	Tóth Pál	5
9.	Özv. Kepenyes Jánosné	2	34.	Tóth János	4
10.	Tóth M. György	9	35.	Sinkovicz Pál	657
11.	Özv. Lustyik Pálné	9	36.	Krsnyjak Pál	12
12.	Janurik János	4 1/2	37.	Özv. Lustyik Pálné	18
13.	Dr. Nagy Béla	4 1/2	38.	Janurik Pál	18
14.	Kiss Mihály	6	39.	Janurik Pál	12
15.	Galáth Pál	1 1/2	40.	Sonkoly Pál	6
16.	Jancsó András	1 1/2	41.	Dr. Gerő Oszkár	9
17.	Galáth István	3 1/2	42.	Matusik Mihály	4 1/2
18.	Pribelszki Pál	4 1/2	42.	Hruska György	1
19.	Belopotoczki György	9	44.	Hruska Zsuzsanna	1
20.	Janurik György	4 1/2	45.	Hruska Mátyás	1
21.	Terhes Mihályné	2 1/4	46.	Hruska Mihályné	1 1/2
22.	Unatyinszki Mihályné	2 1/4	47.	Kovács P. János	4 1/2
23.	Kiss Mihály	9	48.	Özv. Miklya Jánosné	4 1/2
24.	Dr. Kiss István	9	49.	Szebegyinszki Györgyné	4 1/2
25.	Áchim Andrásné	9	50.	Litauszki Mihály	0.1/2

S.sz.	Név	Járások száma	S.sz.	Név	Járások száma
51.	Litauszki János	0.1/2	76.	Id. Klimaj Pál	4 ½
52.	Sonkoly Pál	4	77.	Csicsely Mihály	4 ½
53.	Melis Pál	6	78.	Podani János	9
54.	Bobvos Pál	3	79.	Szloszjár György	3
55.	Klimaj János	3	80.	Molnár János	2
56.	Kugyela Mihály	1	81.	Poljóra János	1
57.	Kondacs Pál	2	82.	Özv. Kozsuch Jánosné	5
58.	Semetka Sámuel	2	83.	Sterbecz József	18
59.	Maglóczki János	2	84.	Valkovszki Mihály	6
60.	Kiss Mihály Kondoros	18	85.	Kovács János	2
61.	Kiss Mátyás	8 1/2	86.	Kovács Mihály	1 ½
62.	Özv. Kiss Andrásné	8	87.	Valkovszki András	2
63.	Kiss Mihály	2	88.	Szebegyinszki János	2
64.	Kiss Pálné	1	89.	Szakács Pálné	2 ½
65.	Özv. Kiss Györgyné	1	90.	Tanítónő Képző	2 ½
66.	Kiss Pál	1	91.	Melis Pál	7
67.	Szrnka Pál	2 1/2	92.	Sznyida János	2
68.	Brlázs János	4 1/2	93.	Özv. Csicsely Mihályné	9
69.	Filyó János	4 1/2	94.	Kovács András	8
70.	Melis Márton	4 1/2	95.	Özv. Kepenyés Jánosné	2
71.	Szekera Pál	1	96.	Kepenyés Mária	3
72.	Klimaj Pál	1 ½	97.	Galáth Istvánné	5
73.	Klimaj János	1 ½			
74.	Klimaj György	3			
75.	Klimaj György	3			

A szarvasi és a Szarvas környéki legeltetési társulatok 1943-ban

Szarvasi Legeltetési Társulatok

- Első Kiosztású Legeltetési Társulat (elnök Paulik Pál, Szarvas III. kerület).
- Utolsó Kiosztású Legeltetési Társulat (elnök Czinkóczki Márton, Szarvas, III. kerület).
- Kákai Legeltetési Társulat (elnök Tepliczky János, Szarvas, II. kerület 27.)
- Tóniszállási Legeltetési Társulat (elnök Borgulya János, II. kerület 156.)

Szarvas környéki legeltetési társulatok

- Kondorosi Legeltetési Társulat (penztárnok Kovács András, Szarvas, II. k. 433)
- Szőrhalmi Legeltetési Társulat Csabacsüd (elnök Janurik János, Szarvas, III. k. 95.)
- Nagyszénási Legeltetési Társulat (elnök Kugyela Balázs, Szarvas, IV. kerület 168.)

7. ábra. Toman János: Pásztortűz

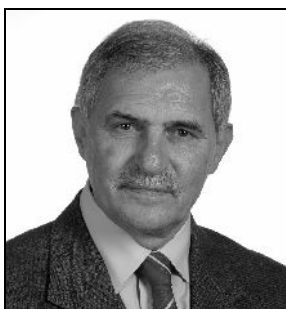
A SOROZAT EDDIG MEGJELENT KÖTETEI

1. Cselőtei László: Zöldségtermesztés Rákospalotán az 1930-as években	1999
2. Mőcsényi Mihály: Fordítások, ferdítések	1999
3. Mőcsényi Mihály: Ember és táj	1999
4. Kralovánszky U. Pál: Esettanulmány a hazai fehérje-program előkészítéséről (Amíg egy országos K+F program elindulhatott) (1962-1970)	2000
5. Cselőtei László: A paradicsomtermelés fejlesztése és fejlődése (1948-1990)	2000
6. Győrfly Sándor: Szövetkezeti állam	2000
7. Kralovánszky U. Pál – Ligetvári Ferenc: Vízgazdálkodás és mezőgazdaság (a 150 éve született Kvassay Jenő írásai alapján)	2000
8. Köhler Mihály – Molnár Imre: A szarvasi gazdaszélet hagyományai (1927–1949)	2001
9. Vinczeffy Imre: Pásztoroktól tanultam	2001
10. Szabó János: Találkozás önmagammal	2005/2008
11. Molitorisz Pál: A szarvasi középfokú gazdasági tanintézet létesítésének története	2005
12. Molitorisz Pál: A szórhalmi legeltetési társulat története	2005/2011
13. Reszkető Péter: Főiskola Szarvason (1970–2005) 35 éves a főiskolai szintű agrár-szakképzés Szarvason	2006
14. Molitorisz Pál: Képviselő-portré a szarvasi választókerületből (Borgulya Pál 1872–1960)	2007
15. Molitorisz Pál: Emlékezés Lászlóffy Istvánra (1910–1968)	2008
16. Molnár Imre: Szarvasi gazdaszként indultam. Életút.	2008
17. Ornyik Sándor: Aratás nyáron és télen. Az ember és a ló.	2008
18. Molitorisz Pál: Történelmi séta a szarvasi kertekben	2009
19. Emlékeim a múltból. Komár János visszaemlékezése. Lejegyezte: Pilishegyi József	2009
20. A hajóskuktaságtól a tanszékvezetésig. Élet-képek. Dr. Vincze Ferenc visszaemlékezése. Szerk.: Molitorisz Pál	2010
21. Tóth László: Szakmai életem. Munkahelyeim, munkaköreim.	2010
22. Dr. Domán Imre és Szarvas. Szerk.: Molitorisz Pál és Szitó János	2010
23. Ötven év a mezőgazdaságban. Komár Pál visszaemlékezése. Lejegyezte: Pilishegyi József	2010
24. Virradattól alkonyatig. Gulyás Mihály emlékezései. Szerk.: Molitorisz Pál	2010

A sorozat korábbi szerkesztői:

Dr. Ligetvári Ferenc, egyetemi tanár, az MTA doktora (1998–2002)

Dr. Bukovinszky László, főiskolai tanár, CSc (2003–2007)

Dr. Molitorisz Pál
városi vezető ügyész
helytörténész

Régi szarvasi család tagja, szépapjának apjáról *Molitorisz János* tanítóról (1740-1787), aki a Nógrád megyei Szulkán született, s elsőként települt Szarvasra, *Tessedik* is megemlékezik a Szarvasi nevezetességek c. munkájában. Családjából több ev. lelkész, tanár, jegyző, gazdatiszt és iparos került ki.

A Bors-Hont megyei Verebélyen született 1944. szeptember 11-én, édesapja jegyző, majd a szarvasi ügyészség vezetője volt. A szarvasi Vajda Péter Gimnáziumban tett érettségi vizsgát, majd a szarvasi Felsőfokú Mezőgazdasági Technikumban öntözéses növénytermesztési szaktechnikai képzést nyert 1964-ben. 1975-ben a József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán jogi diplomát szerzett.

1964-től 67-ig a szarvasi Öntözési és Rizstermesztési Kutató Intézet Mezőgazdasági Üzemei, majd e gazdálkodó szerv jogutódja, a Szarvasi Kísérleti Állami Gazdaság mezőgazdászja. Ezt követően a közigazgatásban helyezkedett el, mint a Szarvasi Járási Tanács, majd a Járási Hivatal főelőadója, illetve a Szarvasi Városi Tanács Igazgatási Osztályának vezetője. 1978-ban Szarvas Város Tanácsától vb. titkári kinevezést nyert el, s e tisztséget töltötte be 1985-ig – a Szarvasi Városi Ügyészségre történő ügyészi kinevezéséig. 1996-tól városi vezető ügyész, címzetes főügyészségi ügyész, elnöke a Békés Megyei Főügyészség Ügyészi Tanácsának. Szakmai cikkét közölte az *Ügyészek Lapja*.

Alapító tagja a Szarvasi Krónika c. folyóirat szerkesztő bizottságának, Szarvas Város Baráti Körének, valamint a Körös Holtág Hasznosító Egyesületnek. Helytörténeti témájú cikkei jelentek meg a Szarvasi Krónikában, a Szarvas és Vidéke, valamint a Szarvasi 7 c. hetilapokban, illetőleg a regionális sajtóban – alkalmanként *Pásztori Moll*i néven. Társszerkesztője volt a *Ki kicsoda?*, Szarvas, 1990-2000 c. adattárnak.

B. L.